

ยาน้ำรู้

พิกัดยาเบญจกูล

(Benjakul Remedy)

ป้าณิสรา ครองมงคล, พทป.บ.

กลุ่มงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก โรงพยาบาลพระปกเกล้า จังหวัดจันทบุรี

รูปที่ 1 สมุนไพรที่เป็นส่วนประกอบในพิกัดเบญจกูล คือ ดีปลี (ผล), ข่าพลู (ราก), สะค้าน (เถา), เจตมูลเพลิง (ราก) และขิงแห้ง (เหง้า)
(ที่มา: <https://shorturl.at/Vgmdr>)

บทนำ

พิกัดยาเบญจกูล เป็นตำรับยาแผนโบราณที่ถูกกล่าวถึงในคัมภีร์โบราณสำหรับการรักษาอาการและโรคต่างๆ ทั้งใช้เป็นตำรับเดี่ยวและใช้ร่วมกับตัวยาสุมุนไพรรื่น นอกจากนี้แพทย์พื้นบ้านในภาคใต้ของประเทศไทยยังใช้เป็นยาปรับสมดุลร่างกาย ประวัติความเป็นมา¹ ได้มีการกล่าวสืบต่อกันว่ามีฤๅษี 6 คน แต่ละคนได้ค้นคว้าตัวยาแต่ละตัว แล้วพบว่าตัวยาทั้ง 5 มีสรรพคุณรักษาโรคและสมุฏฐานต่างๆ ได้ ซึ่งมีประวัติ ดังนี้

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “ปัพพะตัง” บริโภคซึ่งผลดีปลี เชื่อว่า อาจจะระงับอหิวาต์โรคได้ (อาการอาหารเป็นพิษ)

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “อุธา” บริโภคซึ่งรากข่าพลู เชื่อว่า อาจจะระงับซึ่งเมื่อยขบได้

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “บุพเทวา” บริโภคซึ่งเถาสะค้าน เชื่อว่า อาจจะระงับเสมหะ (น้ำ) และวาลโย (ลม) ได้

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “บุพพรต” บริโภคซึ่งรากเจตมูลเพลิง เชื่อว่า อาจจะระงับโรคอันบังเกิดแต่ดี อันทำให้หนาว และเย็นได้

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “มหิทธิธรรม” บริโภคซึ่งเหง้าขิง เชื่อว่า อาจจะระงับตรีโทษ (ความผิดปกติที่เกิดจากธาตุไฟ ลม และน้ำ) ได้

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “มูรทาธร” เป็นผู้ประมวลสรรพยาทั้งหมดนี้เข้าด้วยกัน ให้ชื่อว่า เบญจกูล โดยมีน้ำหนักเสมอภาค เชื่อว่ายาเบญจกูลนี้อาจจะระงับโรคอันบังเกิดแก่ทวิตติงสาการ คือ อากาโร 32 ของร่างกาย มีผม เป็นต้น และมันสมองเป็นที่สุด และบำรุงธาตุทั้ง 4 ให้บริบูรณ์

(พิกัดยา² หมายถึง พิกัดที่มีตัวยาดั้งแต่ 2 สิ่งขึ้นไป รวมเรียกเป็นชื่อเดียวกัน โดยตัวยามีน้ำหนักเท่ากัน เช่น ตรีผลา เบญจกูล เป็นต้น)

ในพิกัดยาเบญจกูลประกอบด้วยสมุนไพรรื่นทั้งหมด 5 ชนิด ได้แก่

1. ดีปลี (ชื่อวิทยาศาสตร์: *Piper longum*) ส่วนที่ใช้คือ ผล เป็นสมุนไพรรื่นประจำธาตุ “ดิน” มีรสเผ็ดขม สรรพคุณ แก้ปถวีธาตุ 20 ประการ (คือ ผม ขน ฟัน เล็บ หนึ่ง เนื้อ เส้นเอ็น กระดูก ไชกระดูก ม้าม หัวใจ ไต พังพืด ปอด ลำไส้เล็ก ลำไส้ใหญ่ อาหารใหม่ และอาหารเก่า) ที่เกิดความผิดปกติ

2. ข่าพลู (ชื่อวิทยาศาสตร์: *Piper sarmentosum*) ส่วนที่ใช้คือ ราก เป็นสมุนไพรรื่นประจำธาตุ “น้ำ” มีสรรพคุณ แก้กฏเสมหะ (ของเหลวที่อยู่ในช่องท้องส่วนล่างหรือ ระบบขับถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ)

3. สะค้าน (ชื่อวิทยาศาสตร์: *Piper interruptum*)

Opiz) ส่วนที่ใช้คือ เถา เป็นสมุนไพรประจำชาติ “ลม” มีสรรพคุณ แก้อาการทั้ง 4 ที่ไม่สมดุลกัน แก้อลมที่เกิดจากกองธาตุและกองสมุฏฐาน

4. เจตมูลเพลิง (ชื่อวิทยาศาสตร์: *Plumbago indica*) ส่วนที่ใช้คือ ราก เป็นสมุนไพรประจำชาติ “ไฟ”

- เจตมูลเพลิงแดง รากมีสรรพคุณแก้จตุกาลเตโช (ธาตุไฟ 4 ชนิด ได้แก่ ไฟอุ่นกาย ไฟย่อยอาหารไฟที่ทำให้ระส่ำระสาย และไฟทำให้ชรา) ให้บริบูรณ์

- เจตมูลเพลิงขาว รากกระจายกองลมและเลือดที่มีพิษ

หมายเหตุ ในพิภักตเบญจกุลสามารถเลือกใช้เจตมูลเพลิงแดงหรือเจตมูลเพลิงขาว อย่างใดอย่างหนึ่ง

5. ขิงแห้งหรือขิงแครง (ชื่อวิทยาศาสตร์: *Zingiber simaoense* Y. Y. Qian.) ส่วนที่ใช้คือ เหง้า เป็นสมุนไพรประจำ “อากาศ” ธาตุ มีรสเผ็ดหวาน สรรพคุณแก้พรตึก (เถาตันบริเวณท้อง ทำให้ท้องผูก) แก้ไข้ แก้นอนไม่หลับ แก้อลมพานไส้ แก้อลมแน่นในอกและลมเสียดแทงให้อาเจียน สมุนไพรแต่ละตัวที่เป็นส่วนประกอบในพิภักตเบญจกุลมีรสเผ็ดร้อน ส่งผลให้รสยาของตำรับ คือ “รสร้อน”

ยาเบญจกุล³

สูตรตำรับ ในผงยา 100 กรัม ประกอบด้วย ดอกดีปลี รากข้าวพุล เถาสะค้าน รากเจตมูลเพลิงแดง เหง้าขิงแห้ง หนักสิ่งละ 20 กรัม

ข้อบ่งใช้

- บำรุงธาตุ แก้อาการให้ปกติ
- บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

ขนาดและวิธีใช้

ชนิดขง รับประทานครั้งละ 1.5-2 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ชนิดผง รับประทานครั้งละ 800 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 3 เวลา หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ชนิดแคปซูล ชนิดเม็ด และชนิดลูกกลอน รับประทานครั้งละ 800 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กเล็ก

ข้อควรระวัง

- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้ที่ร้อนในง่าย และการใช้ในฤดูร้อน เนื่องจากอาจทำให้ธาตุไฟกำเริบ

- ไม่ควรรับประทานติดต่อกันนานเกิน 7 วัน

การศึกษาทางเภสัชวิทยา

ฤทธิ์ด้านการแพ้และการอักเสบ

การทดลองในหลอดทดลอง ด้วยสารสกัดเอทานอลของสมุนไพรแต่ละตัวในตำรับ และสารประกอบบริสุทธิ์ของตำรับยาเบญจกุล ดำเนินการศึกษาฤทธิ์ด้านการแพ้โดยการใช้ Immunoglobulin E (IgE)-Sensitized β -hexosaminidase ในเซลล์ของหนูที่มีภาวะ Basophilic leukemia-2H3 (RBL-2H3) และการศึกษาฤทธิ์ด้านการแพ้โดยการใช้ Lipopolysaccharide (LPS) กระตุ้นการผลิตไนตริกออกไซด์ (NO) และ Tumor necrosis factor-alpha (TNF- α) ในเซลล์ Murine macrophage (RAW 264.7) ศึกษาผลลัพธ์เบื้องต้นพบว่าสารเหล่านี้อาจให้ความสนับสนุนทางวิทยาศาสตร์ในการใช้ตำรับยาเบญจกุลในการรักษาอาการภูมิแพ้และการอักเสบผ่านการยับยั้งการผลิตไนตริกออกไซด์ (NO)⁴ การศึกษาฤทธิ์ด้านการอักเสบของสารสกัดเบญจกุล และสารประกอบบางตัวที่มีผลต่อการผลิต PGE2 ในเซลล์ Murine macrophage (RAW 264.7) รูปแบบการศึกษาด้านการอักเสบทั้งสองแบบในสัตว์ทดลอง (in vivo) สารสกัดเอทานอลของตำรับเบญจกุล สามารถยับยั้งการผลิต PGE2 สูงด้วยค่า IC50 เท่ากับ $5.82 \pm 0.10 \mu\text{g/mL}$ ในส่วนสารสกัดน้ำไม่พบปฏิกิริยา นอกจากนี้สารสำคัญสองตัวในตำรับ คือ Plumbagin และ Myristicin ยังเป็นตัวบ่งชี้ทางชีวภาพที่แสดงถึงการทำปฏิกิริยาที่ชัดเจน ด้วยค่า IC50 เท่ากับ 0.08 ± 0.01 และ $1.80 \pm 0.06 \mu\text{g/mL}$ ตามลำดับ สารสกัดได้ถูกให้ทางผิวและทางปาก สามารถลดการอักเสบในหนูที่ถูกบังคับด้วย Ethyl phenylpropiolate และในอุ้งเท้าหลังที่ถูกบังคับด้วย Carrageenan⁵

การศึกษาทางคลินิก

การทดลองในอาสาสมัครสุขภาพดีเพื่อศึกษาประสิทธิผลและความปลอดภัยของตำรับยาเบญจกุลในผู้ป่วยมะเร็งปอดชนิดเซลล์ไม่เล็กระยะที่ 4 ที่ไม่ตอบสนองต่อยาเคมีบำบัดและไม่สามารถรักษาด้วยยามุ่งเป้า ผลลัพธ์ด้านประสิทธิผลพบว่าอัตราการตอบสนองคงที่และมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และ

ด้านความปลอดภัย พบว่ามีผลข้างเคียงที่ไม่รุนแรง โดยรวมส่งผลให้อาสาสมัครมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีความน่าจะเป็นที่สามารถยับยั้งการเติบโตของมะเร็งได้ การวิจัยกึ่งทดลอง เพื่อศึกษาประสิทธิผลของยาเบญจกูลในผู้ป่วยที่มีอาการท้องอืดแน่นท้อง ในผู้ป่วยที่มีอาการท้องอืด การประเมินความพึงพอใจต่ออาการท้องอืดแน่นท้อง (Dyspepsia) จำแนกตามอาการก่อนรับประทานยา และหลังรับประทานยา 3 วัน และ 7 วัน ตามลำดับ พบว่า ร้อยละ 85.89 ของผู้ป่วยรายงานว่าอาการดีขึ้น และไม่มีผลข้างเคียง ร้อยละ 14.11 ของผู้ป่วย รายงานว่าผลข้างเคียงส่วนใหญ่ระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง ผลข้างเคียงที่พบได้แก่ คอแห้ง กระหายน้ำ เรอ ผายลม บ่อยขึ้น และท้องเสีย ผลลัพธ์พบว่ายาเบญจกูลมีประสิทธิภาพและความปลอดภัยในการรักษา⁷

สรุป

พิกัดยาเบญจกูลเป็นหนึ่งในตำรับยาที่ถูกนำมาใช้อย่างยาวนานในเรื่องของการปรับธาตุและบำรุงธาตุ มีสรรพคุณบรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อในผู้ป่วย นอกจากนี้การศึกษาเบื้องต้น ยังพบว่าสารสกัดเอทานอล และสารประกอบบางตัวของเบญจกูลมีฤทธิ์ในการยับยั้งการอักเสบและต้านการเกิดการแพ้ และแสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลและความปลอดภัยสำหรับใช้ในการเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับผู้ป่วยมะเร็ง

เอกสารอ้างอิง

1. Ayurveda College. Traditional Thai medical textbooks. Bangkok: Foundation for the Restoration and Promotion of Traditional Thai Medicine; 2020.

2. Kusuma. Thai traditional pharmacy room [Internet]. 2019 [cited 2024 June 17]. Available from: <https://ittm.dtam.moph.go.th/index.php/museum-dtam/170-museum-dtam-5>
3. National Drug System Development Committee. The Thai national list of essential herbal medicine [Internet]. 2023 [cited 2024 Dec 18]. Available from: <https://ratchakitcha.soc.go.th/documents/140D130S000000004500.pdf>
4. Makchuchit S, Rattarom R, Itharat A. The anti-allergic and anti-inflammatory effects of Benjakul extract (a Thai traditional medicine), its constituent plants and its some pure constituents using in vitro experiments. Biomed Pharmacother 2017;89:1018-26.
5. Kuropakompong P, Itharat A, Panthong S, Sireeratawong S, Ooraikul B. In vitro and in vivo anti-inflammatory activities of Benjakul: a potential medicinal product from Thai traditional medicine. Evid Based Complement Alternat Med [Internet]. 2020 [cited 2024 June 17];2020:9760948. Available from: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7376408/pdf/ECAM2020-9760948.pdf>
6. Chantor P. The study of clinical efficacy and safety of Benjakul recipe in stage 4 non-small cell lung cancer [Thesis]. Bangkok: Thammasat University; 2016.
7. Kongkate S, Fakkham S, Sangvichien S, Chinakarn T, Arnmanee P. Efficacy and safety of Benjakul formulation in patients with indigestion and distension of the hospital, Thai traditional medicine and integrated medicine Chaeng Watthana Government center branch. Journal of Traditional Thai Medical Research 2022;8(1):107-16.